

Contemporary Philosophy
Съвременна философия

СЪГЛАСИЯ И ОПОЗИЦИИ В ДИСКУСИЯТА ИНТЕРНАЛИЗЪМ – ЕКСТЕРНАЛИЗЪМ

Анна Иванова

Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“

Резюме. Статията предлага аргументи за съвместимостта на отделни типове интернализъм и екстернализъм в епистемологията чрез сравнителен анализ на подходите, базиран върху изследователските им задачи. Съвместимостта е разгледана като възможна след преодоляване на опозиционните различия, свързани с елементите на обосноваността. В тази връзка, на въпроса за агентите на познанието е даден отговор, основан върху тезата за нередуцируемост на интерналисткото условие за рефлексивен достъп. Издигнати са съображения за концептуална яснота и приемственост по отношение на екстерналисткото условие, снемашо епистемичната случайност на основателността.

Ключови думи: интернализъм; екстернализъм; оправдание; агент на познание

Увод

Дискусията между интернализъм и екстернализъм в епистемологията съпътства появата и развитието на популярните днес неklasически (извън Декартовия подход) концепции за познанието, чиято нормативност е конструирана върху онтологични ангажименти, произтичащи от понятийните контексти на естествения език, или върху онтологията на физическата реалност, развита в естественонаучната картина на света. Същественото в тези концепции е, че обективността на дефиниционните условия и приложимите критерии за знание се полага без отношение към вътрешната когнитивна перспектива на познаващия агент, което дава повод за определянето им чрез термина „екстернализъм“. Тласък за развитието им дава проблемът Гетие (Gettier, 1963), който отключва серия от ревизии на основните епистемологични постановки, след които обосноваността започва да се интерпретира по-широко като основателност (оправданост) на убежденията, осигурена от фундаращи условия, надеждни процеси и др. От извършените понятийни промени с понятието обоснованост произтичат различия в обхвата на условията за обоснованост и знание.

Настоящият текст има за задача да разгледа проблема за обхвата на условията за обоснованост в контекста на дискусията между интернализъм и ек-

тернализма и свързания с него въпрос за екстерналистките условия на епистемичната оценка. Ще бъдат проследени различията между двата подхода в отношение към изследователските им задачи. На основата на разграничаването на онтологичния и епистемологичния план на дискусията ще бъде обоснована тезата за съвместимост на подходите след преодоляване на различията с опозиционен характер, свързани с елементите на познавателната ситуация и обосноваността. Във връзка с преодоляването на различията ще бъдат изложени съображения за това кой може да бъде агент на познанието, и ще се защитава ползата от самостоятелно определяне на термина „обоснованост“ извън екстерналистките условия на познавателната ситуация.

Изследователските задачи и двата плана на дискусията

В характерния за традиционната епистемология интернализъм обосноваността е резултат от съзнателното свързване на убеждението с подкрепящи го основания, които най-често, подобно на убеждението, са вътрешни състояния. Интерналистка е тезата, че убежденията се обосновават чрез употребата на съзнателни (субективно притежавани или достъпни) основания или свидетелства (вж. напр. Chisholm, 1989). Друга версия, която въпреки възможни резерви, общо взето, е интерналистка, е ментализмът на Ъ. Кони и Р. Фелдман, съгласно който менталните състояния „...определят определени съществени епистемични факти“ (Feldman, 2014: 340).

Екстерналистики, от друга страна, са схващанията, в които епистемичните факти и условията за знанието (независимо дали включват обосноваността, или не) се дефинират извън когнитивната перспектива на агента. Тук истинното вярване е познание не поради притежаването на основания, а поради това, че процесът на неговото приемане удовлетворява конкретни изисквания, чиято формулировка се прави от „трето лице“, т.е. от външна, неутрална гледна точка. Обосноваността (ако се приема, че е необходима) също не прави изключение. Според каузалната теория знание е налице, когато вярванията и фактите, до които те се отнасят, са причинно свързани (Goldman, 1967: 364). Очевидно, наличието или отсъствието на причинна връзка няма отношение към въпроса осъзнава ли се тя, или не. Друг тип екстернализъм се защитава в разбирането, че всяка епистемична оценка, без значение дали се прави от обективна или субективна гледна точка, отчита екстерналистки фактори, което екстернализира понятието за обоснованост (вж. Greko, 2014: 333 – 335).

За сравнителния анализ на концепциите ще разгледаме първата, традиционна версия на интернализма, която се гради върху идеята за достъпа до основанията. По отношение на нея може да се каже, че извън определени опозиционни схващания, свързани с обхвата на условията за обоснованост, няма същинско противопоставяне между екстернализма и интернализма. При преодоляването на опозиционните различия между тях съвместимостта им

може да бъде защитавана от гледна точка на това, че представят два плана на разглеждане на един и същ обект (познанието) – епистемологичен и онтологичен, които не се взаимноизключват.

Различията между подходите могат да бъдат обяснени чрез избора на концептуалната рамка, който се налага от изследователските задачи. И двете позиции се стремят да дадат обективно описание на епистемичните факти, но последователността изисква от тях, когато убеждението се третира според основното му феноменално съдържание, свързаната с него основателност да има същото значение. И обратното – ако убеждението се вземе като елемент от висшата нервна дейност, тогава и основаването трябва да се разглежда по същия начин. Извън тази бинарност има и други варианти на онтологизация на познавателните аспекти на съзнанието, например в ранния будизъм (вж. Kamburov, 2018).

Традиционната епистемология се стреми да преодолее скептическите възражения и гради теория на познанието на тази основа. Тя дава феноменологично съдържание на основните понятия – убеждение, основание, свидетелство, чрез които трябва да определи знанието, тъй като избягва необосновани онтологични ангажменти извън иманентните дадености на съзнанието. Интернализмът в нея се налага като естествена последица от прекомерния фокус върху епистемичните *критерии* за знание. Критерият е норма с разпознавателно функционално значение, затова той е достъпен за доксатично определяне, без в същото време това да го прави субективен. Интерналистът, може да се каже, се опира на една дефиниция за знание, която е произведена от епистемичните критерии за неговото разпознаване. Както на обосноваността, така и на вярването, може да се гледа като на индикатор за знание, а не като на негов субстрат.

В екстернализма, от друга страна, акцентът е върху референта на термина и затова тук нормите, отличаващи случаите на основателност от останалите случаи, се конструират от обективните условия на ситуативното взаимодействие между агент и среда. Понятиейно те се дефинират във физикалисткия език на научната онтология. Макар да изисква рефлексия, познанието, според значението на термина, е елемент на физическата действителност, а същото се отнася и за обосноваността. Екстерналистките теории добре специфицират типа отношение между субекта и обекта, който определя познанието, и така дават отговор на въпроса какво е познание, без да засягат темата за неговата възможност. От епистемологична гледна точка, основен е проблемът за критерия, но за неговото адресиране е необходима яснота относно условията на обозначаване. В същото време, без допълващата роля на традиционния анализ, екстерналисткият метод не може сам да реши епистемологичния проблем за критериите. Така двата подхода би следвало да си сътрудничат.

Разликата в метода на идентификация на епистемичните факти сама по себе си не налага противопоставяне на двете позиции, що се отнася до проблема за дефиницията на познанието. И двата метода дават възможност за

моделиране на познавателната ситуация в отношение към нейните детерминанти. Тяхната допълнителност обаче не е реализирана поради наличието на опозиционни различия, засягащи броя и вида на условията за познание. За преодоляването на тези различия не е съществен планът на разглеждане на познавателните факти, а изясняването на техния брой и вид, т.е. на условията на познавателната ситуация.

Опозиционните различия могат да бъдат разглеждани предметно като разногласия за броя и вида на елементите на познавателната ситуация (ментални състояния и/или факти на взаимодействието агент – среда) или процесуално – като дискусия за процеса на гарантиране на убежденията (вътрешни/съзнателни действия на агента или процеси на взаимодействие агент – среда). В предметното им разглеждане могат да бъдат поставени най-малко две групи въпроси: (1) необходим или не за знанието е интерналистският рефлексивен елемент на обосноваването и като последица от този въпрос – кой може да бъде субект на познанието; (2) трябва ли да се включи извънсубектно условие към понятието за обосноваване и произтичащият от това въпрос – може ли да има обективно обосновани погрешни убеждения. И двете групи въпроси засягат обхвата на условията за знание, но са свързани и с темата за необходимостта от яснота в прилагането на философските термини.

Кой може да бъде агент на познанието

Докато картезианският подход утвърждава, че знанието изисква рефлексия, че то е налице само когато съзнателно е избегнат рискът от грешка, то в екстернализма познанието е по смисъла си фактическо състояние на адекватно усвоена информация за света, което понякога се постига и без рефлексия. Поради това в каузалната теория и рилайъбилизма животните и много малките деца също познават, дори да отсъства допълнителна процедура на епистемична оценка.

Случаите на липса на епистемична оценка са от особено значение за проблема за обосноваването, тъй като въвеждат противоречиви интуиции. От една страна, не можем да се съгласим, че знае агент, който сам не разграничава характера на убежденията си и степените на тяхната достоверност. Способността да разпознаваме степента на достоверност на убежденията си и да ги степенуваме според нея, определя ефективността в употребата им. А за разпознаването на степента на достоверност е необходим достъп до основанията. В противен случай разликата между предположение и убеденост, която се дава в съответното докситично отношение, ще остане без рационална основа. Наистина, психологическата увереност, че дадено убеждение е истинно, може да възникне и без рефлексия и въпреки това да е рационално оправдана от непосредственото осъзнаване надеждността на условията на неговото формиране. Такъв е случаят с перцептивните вярвания, които у зрелия човек се приемат без изводимост

от основания, но пак на основата на предходна епистемична оценка относно достоверността на типовете убеждения. Тезата за когнитивния достъп до основанията се сблъска обаче с друга, добре известна трудност – да се осъзнават винаги и изцяло основанията, не е възможно. Голяма част от хората никога не са формулирали закона за изключеното трето и въпреки това го използват правилно като част от основанията си в познанието. Ясно е, че рефлексията не може да бъде безкрайна, а щом не е окончателна, може би е допустимо тя да не е изобщо необходима като условие за познание. Редица аргументи, подробно развити в литературата (напр. Lehrer, 1990: 162 – 164), оборват това допускане, като показват, че изключването на условието за рефлексивен достъп при обосноваването води до загуба на познавателната ценност на убежденията. Към тези съображения могат да бъдат добавени и аргументи, насочени към случаите с агенти, неспособни на рефлексивна епистемична оценка.

Интернализмът на достъпа разбира знанието в консервативен смисъл – като рефлексивно състояние, при което убежденията са съпътствани от съзнанието, че е налице възможност за грешка, но че тя е преодоляна чрез обосноваване. И тъй като способността за съзнателно ръководство на убежденията е есенциална черта на знанието, като извод може да се изведе изискването, че за да знае, агентът трябва да разбира, че знае. Знанието е продукт на рационалното процедиране, а не случайна последица от взаимодействието между агента и средата. Много малките деца и животните формират вярвания или аналогични състояния, но за тях когнитивното състояние на вярване е достатъчно за ръководството на действията. При липса на оценка те биха се ръководили еднакво от убеждение, което е формирано чрез рационално извеждане от основания, и такова, което е продукт на случайни фактори – например внушение. Може да се приеме, че дори процесът на формиране на убеждението при тях да повтаря надеждните процеси на формиране на знание у възрастните, ако липсва моментът на епистемичната оценка, който е свързан с достъп до основанията, те не знаят. С други думи, ако агентът само формира убеждения, но не ги разглежда с оглед възможността за грешка, той не притежава познание.

Прилагането на рационални норми изпълнява селективна функция – то служи за избор сред противоречивите алтернативи, които могат да бъдат изведени от дадени основания. Необходимостта от епистемична оценка може да се обоснове и с това, че основанията винаги дават възможност за произвеждането на повече и несъвместими изводи, което създава нуждата от селекция. Ако агентът не може да произведе такива изводи, той не притежава съответните когнитивни способности, които също свързваме с познанието. Отворен е въпросът в този случай дали ще се приеме, че произведеното истинно убеждение, за което са употребени дадени добри умения, но при което липсват други такива, намаляващи риска от грешка, е заслуга на когнитивните способности на агента, или не. Изглежда, отдаването на заслуга на агента, което е едно от

основните условия за приписване на познание, е въпрос на степен. Но доколкото изискваме от зрелия, способен на епистемична оценка агент да отчита риска от грешка, и приемаме, че той не притежава знание, когато приема дадено убеждение, без да разглежда неговите основания, то същият стандарт следва да прилагаме и в случаите, ако не бихме искали терминът „познание“ да придобие твърде общ и поради това не достатъчно определен смисъл.

За обяснение на езиковите практики в приписването на знание на субекти, неспособни на епистемична оценка, може да се предположи, че те произхождат от прилагането на развити у зрелия човек стандарти на познание. Дадени състояния при животните се определят като знание според една обективизирана в рационалната преценка на човека норма за „добрите“ познавателни процеси, която произлиза от рефлексивното обосноваване. Това не би било знание в собствен смисъл – придобита, тествана и поради това правилна информация, ако отсъства моментът на тестването. В човешката практика някои процеси на придобиване на убеждения се доказват като особено ефективни в отношение към достоверността и употребата им има статут на достатъчно основание за приемане на придобитите чрез тях убеждения. Перцептивните вярвания например е рационално да се приемат и без ситуативна оценка на тяхната достоверност, на основата на една обща оценка за техния произход и характер. В резултат на предшестваща критическа работа на мисленето по-късно достатъчно за тяхното приемане се оказва разпознаването на произхода им. Този развит от човека стандарт за достоверност на перцептивните убеждения се прилага и по отношение на техните аналози при животните и неовладелите още езика малки деца. При тези агенти обаче, докато не се докаже извършването на епистемична оценка, когнитивните елементи, които пораждаат вярванията, имат ролята само на детерминанти, те изглеждат основания само от наша гледна точка. За употребата им като основания е необходимо агентът не само да формира допусканията си чрез тях, но и да ги оценява епистемично чрез тях. Това е една последваща операция, различна от придобиването на убеждение. Тя може да проследи отново пътя на формирането или да потърси други основания, за да осигури обосноваността. Епистемичната оценка е действие, което бихме поставили като изискване към агентите на знанието, доколкото, при наличието на способност да го извършат, пренебрегването му би довело до неоснователност на убеждението.

С това ограничаване на понятието за познание не се утвърждава, че децата и някои животни не познават, а само че агенти, които не оценяват убежденията си, не познават. Важен аспект на проблема е дали наистина за всяка епистемична оценка е необходима рефлексия и също дали за тестването на допусканията чрез алтернативи винаги е необходимо те да имат пропозиционална форма. Допустимо е например оценката да може да се интерпретира чрез способност за запомняне и селекция на надеждни пътища и методи на познанието. В този случай би било възможно агенти на знанието да бъдат и

децата и някои животни. Ако познавателната оценка се освободи от логическия тип рационалност, ще се наложи цялостно преразглеждане на проблема за агентите на познанието. Проверката на горните допускания обаче може да се даде само чрез емпирични изследвания. Дали животните например могат да се съмняват и дали се научават да селектират информацията според надеждността на източника, е проблем, който няма характера на философско решение за концептуална ревизия на понятието за познание и епистемична оценка, а е въпрос на научни изследвания.

Защо не е необходимо към обосноваността да се добави външно условие

Другата съществена разлика между подходите е въпросът трябва ли да се включи извънсубектно условие към обосноваността. В интернализма обосноваността може да бъде характеристика и на погрешни убеждения, когато е получена чрез добри основания. Основанията са добри, когато са правилно свързани с убеждението (т.е. според рационалните норми) и когато самите те са обосновани. В екстернализма, от друга страна, епистемичният статут на убежденията зависи от връзката им със средата, която ги продуцира и в която се осъществяват. Дадено убеждение е основателно, когато е така свързано с фактическите условия, които са предмет на убеждението, че истинността на убеждението се явява не случаен факт, а закономерен резултат от употребата на познавателните способности на агента. Затова епистемичната оценка, ако има такава, не е достатъчно да отговаря на логическите правила на изводимостта – за да бъде адекватна, тя също трябва да бъде правилно свързана с фактите, предмет на убеждението. Проблемът Гетие показва, че тройната дефиниция за познание наистина е непълна без това екстерналистско условие, въпросът е в това дали то принадлежи към изискванията за правилна обоснованост/основателност. Тук отново могат да бъдат издигнати съображения за необходимостта от понятийна прецизност и известен консерватизъм, който е оправдан, ако се приеме, че понятийната приемственост в епистемологичната традиция е условие за изследователска продуктивност.

Изискванията към обосноваването, което представлява акт на съзнателно и целенасочено търсене на истината, са свързани с прилагането на рационалните норми на мисленето. В случаите от типа „Гетие“ изискването за връзка с фактите не е изискване към агента, а към благоприятност на ситуацията. В случаите „Гетие“ агентът не би могъл да знае. Виждаме, че познанието за успеха си, според условието за връзка на обосноваването с правилните факти, зависи от случайността. Независимо от добросъвестните усилия на агента светът винаги може да го постави в ситуация от типа „Гетие“. Не зависи от агента дали основанията му ще бъдат добри, или не, тъй като в тези случаи не му е предоставена възможността да разпознае дали се намира в благоприятни за познанието условия, или не. Трябва да се разграничат случите, в които проблемът е в приложението на рационалните принципи от страна на агента, от тези условия на познанието,

които произтичат от средата. В противен случай се премахва разликата между епистемичния късмет и познанието, тъй като самото познание става въпрос на късмет. Съчетаването им в екстерналистка трактовка на обосноваването от този вид би смесило субектните и обектните условия. Традиционно условието за обосноваване се свързва с ролята на агента. Затова неуспехът в обосноваването също трябва да е свързан с тази роля. Когато за неуспеха са отговорни външните условия, то убеждението няма да е основателно, но пак ще бъде обосновано и ще има по-голяма епистемична стойност от убеждението, което е необосновано поради логическа грешка или друг вътрешен недостатък. В противен случай между две безоснователни в екстерналистки смисъл убеждения, едното от които е правилно обосновано, няма да има никаква епистемична разлика. А такава разлика съществува, ако не по отношение на познавателната ценност на убеждението, то поне относно ценността на обосноваващата схема, върху която биха се развили бъдещите ревизии на системата на вярванията. Отделянето на екстерналисткото условие за основателност съдейства и за по-ясното разграничаване на различните планове в определянето – логическия и каузалния. С това не се отхвърля възможността обосноваването да се представя и екстерналистки, а само се поддържа, че нейните условия трябва да имат субектен характер, защото обосноваването е действие на субекта, което той трябва да може да извършва и в епистемично неблагоприятна среда.

Заклучение

Наличието на обосноваване от интерналистки тип е основен компонент в нормативните условия на познанието. Чрез нея традиционният анализ търси аргументи, които биха могли да премахнат скептическите възражения. Тази изследователска задача не може да бъде решена без яснота за смисъла на понятията като обосноваване и познание, който е свързан с взаимодействието между агент и среда. В същото време и най-прецизната дефиниция за познанието като продукт на отношението между обекта и субекта, сама по себе си, не дава отговор на въпроса за неговата възможност.

Изключването на условието за вътрешен достъп до основанията намалява продуктивността на екстерналисткия подход, тъй като то е основно за изграждане на нормативно интерпретираните условия за знание. Но екстернализмът бележи безспорни успехи по отношение на дефиниционния проблем за познанието, тъй като експлицира важни онтологични характеристики на познавателната ситуация. Част от тези характеристики не е необходимо да бъдат включени в условията на обосноваването, разбира на в тесен смисъл като резултат от употребата на добри основания. С оглед на концептуалната яснота и приемствеността в епистемологическата традиция по-успешен е ходът, външното условие, което трябва да бъде включено след поуките от примерите Гетие, да се обособи като самостоятелно изискване за основателност

на убежденията. При постигане на съгласие относно опозиционните моменти в различните теории ще се подобри продуктивното взаимодействие между интернализма и екстернализма.

REFERENCES

- Chisholm, R. M. (1989). *Theory of Knowledge*. London: Prentice-Hall.
- Feldman, R. (2014). Justification is internal (pp. 337 – 350). In: Steup, M., Turri, J. & Sosa, E. (Eds.). *Contemporary Debates in Epistemology* (2nd ed.). Malden: Wiley Blackwell.
- Gettier, E. (1963). Is Justified True Belief Knowledge? *Analysis*, 23(6), 121 – 123.
- Goldman, A. (1967). A Causal Theory of Knowing. *The Journal of Philosophy*, 64 (12), 357 – 372.
- Greco, J. (2014). Justification is not internal (pp. 325 – 337). In: Steup, M., Turri, J. & Sosa, E. (Eds.). *Contemporary Debates in Epistemology* (2nd ed.). Malden, MA: Wiley Blackwell.
- Kamburov, I. (2018). Genesis of the Transcendental Form of Consciousness in Early Buddhism. *Filosofiya-Philosophy*, 27(2), 127 – 142.

AGREEMENTS AND CONFLICTS IN THE INTERNALISM – EXTERNALISM DISCUSSION

Abstract. The article offers arguments for the compatibility of specific types of internalism and externalism in epistemology through a comparative analysis of the approaches based on their aims of investigation. Such compatibility is viewed as possible after the oppositional differences that are related to the elements of justification, are overcome. In this regard, the question about the agents of knowledge is answered, with reference to the thesis about the irreducibility of the internalist condition of reflexive access. Considerations of conceptual clarity and succession are raised with regard to the externalist condition that removes the epistemic arbitrariness in the founding of beliefs.

Keywords: internalism; externalism; justification; agents of knowledge

✉ **Dr. Anna Ivanova, Assist. Prof.**

Department of Philosophical Sciences
Faculty of Philosophy
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo
2, T. Turnovski St.
5003 Veliko Turnovo, Bulgaria
E-mail: anna.ivanova@ts.uni-vt.bg